

KITEKINTÉS / OUTLOOK

A szabadidősport gazdasági szerepe Közép-Kelet-Európában

Economic role of leisure sport in the Central and Eastern European region

SZABÓ ÁGNES, MÁTÉ TÜNDE, HAVRAN ZSOLT

SZABÓ Ágnes: egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; agnes.szabo2@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9043-8193>

MÁTÉ Tünde: egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; tunde.mate@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0003-4538-2076>

HAVRAN Zsolt: egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; zolt.havran@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0003-0472-6506>

KULCSSZAVAK: szabadidősport; Közép-Kelet-Európa; szabadidősport-fogyasztás

ABSZTRAKT: Tanulmányunk célja, hogy bemutassuk a szabadidősport gazdasági szerepét a közép-kelet-európai régióban, illetve Magyarországon. A 2010-es évek egyszerre jelentettek nagy lehetőséget és kihívást a szabadidősport területén működő szolgáltató vállalkozások, szervezetek számára. Az elméleti fejezetben rövid áttekintést adunk 1) a szabadidősport történelmi és társadalmi hátteréről Magyarországon és Közép-Kelet-Európában, 2) a szabadidősport koncepcióiról, piacairól és a szabadidősporthoz kapcsolódó egyéni, társadalmi és vállalati értékteremtésről, 3) a szabadidősport helyzetéről Magyarországon és Közép-Kelet-Európában, valamint a 4) regionális szabadidősport-kutatásokról. A régiós összehasonlítás során a 2010 és 2019 közötti időszakra vonatkozóan gyűjtöttünk nemzetközi adatokat nyolc volt szocialista országról, elsősorban a szabadidősport-fogyasztói, sportszerek, sportfelszerelések, sportruházat piacihoz és a lakosság fizikai aktivitásához kapcsolódóan.

Eredményeink szerint a néhány év alatt végbement gazdasági változások erősen hatottak a teljes szolgáltatási szektor, köztük a szabadidősport-szolgáltatások növekedésére. A szabadidősport-vállalkozásoknak fel kell készülniük a növekvő keresletre, az állami döntéshozóknak pedig az erősödő társadalmi különbségek megakadályozására, hogy ne csak a magasabb jövedelemmel rendelkezők engedhessék meg maguknak a szabadidősport-szolgáltatások igénybevételét. Eredményeink szerint a lakosság fizikai aktivitása nem javult, sőt, azok száma, akik soha nem sportolnak, még emelkedett is a régióban, és ez a trend jelentős problémákat okozhat a társadalomban. A sportszergyártók száma és árbevétele, ahogy a sporteszközökre és sportszolgáltatásokra fordított költség is növekedett a régióban, ami azonban annyit jelent, hogy kevesebb ember költött nagyobb összeget sportolásra. Éppen ezért minden szektornak (üzleti, civil és állami) nagy szerepe van a szemléletformálásban, keresletélénkítésben.

Ágnes SZABÓ: assistant professor, Institute of Business Economics, Corvinus University Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; agnes.szabo2@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9043-8193>

Tünde MÁTÉ: assistant professor, Institute of Business Economies, Corvinus University Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; tunde.mate@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0003-4538-2076>

Zsolt HAVRAN: assistant professor, Institute of Business Economies, Corvinus University Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; zsolt.havran@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0003-0472-6506>

KEYWORDS: leisure sports; Central and Eastern Europe; leisure sports consumption

ABSTRACT: The aim of our study is to examine the economic role of leisure sports in Central and Eastern Europe (CEE), specifically in Hungary. Economic changes have brought great opportunities and challenges for service providers in the field of leisure sports. In the theoretical section of the paper, 1) a brief overview of the historical and social background of leisure sports in Hungary and CEEs is mapped out, 2) concepts such as, markets (consumer market and market of sports equipment and sportswear) and individual, corporate and social value creation of leisure sports are introduced, 3) the current situation of leisure sports in Hungary and CEE is analysed, and 4) research on regional leisure sports is discussed.

Eurobarometer and Eurostat data was collected on physical activity, fitness-club membership, sporting goods and services by COICOP consumption purpose, recreational and sports services, and manufacturing of sports goods between 2010 and 2019 for eight former socialist countries. According to our results, significant changes in this period had a particularly strong impact on the whole service sector, including leisure sports services. In recreational and sports services, the annual average rate of change between 2015 and 2019 was higher in four countries (Czech Republic, Croatia, Hungary and Slovakia) than the EU28 average. The number of sports-goods manufacturers and their revenues also increased. The Czech Republic and Poland have particularly high numbers of manufacturers, while companies in the Czech Republic and Hungary are achieving record revenues. This significant increase is partly due to a relatively low starting base.

Leisure sports companies need to be prepared for an increase in demand, while public decision-makers need to be able to prevent increasing social differences, inequalities so that not only those with higher incomes could afford leisure sports services. In spite of economic changes, our results show that people are not becoming more physically active – in fact, the number of people who never participate in sports has increased across the region, which trend can cause significant social problems. Net spending on sports equipment and services has increased, but fewer individuals are spending more. State and non-governmental sectors also need to step up their activity, taking part in attitude formation, encouraging, involving as many people as possible in leisure sports.

Bevezetés

Tanulmányunk célja a szabadidősport vizsgálata a közép-kelet-európai (KKE) régióban, különös hangsúllyal a magyarországi változásokra. Gazdálkodástudományi megközelítéssel, elsősorban piaci tevékenységek alapján mutatjuk be a szabadidősport trendjeit 2010 és 2019 között (az adatok elérhetőségének függvényében), ugyanakkor eredményeink társadalmi vonatkozásait is fontosnak tartjuk. Harminc évvel a rendszerváltás és 12-15 évvel az Európai Unióhoz való csatlakozást követően a régió jelentős változásokon (például javuló életminőség) ment keresztül. A KKE régióban jellemző folyamat a szolgáltatási szektor, ezen belül a sport- és a szabadidősporthoz kapcsolódó szolgáltatások bővülése. A kutatásba azokat a kelet-közép-európai poszt szocialista országokat vontunk be, melyek jelenleg az Európai Unió

tagjai, mert így a hasonló földrajzi, történelmi, gazdasági és társadalmi háttér mellett az elmúlt évtized fejlődése, változása is összevethető lehet (hasonló bázis és lehetőségek). A bevont országok a következők: Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia. A sporthoz kapcsolódóan már készültek összehasonlító, regionális vizsgálatok (Vörös 2017; Laczkó et al. 2020), tanulmányunkkal ezekhez kívánunk mi is hozzájárulni.

Kutatásunk során regionális és magyarországi adatgyűjtéssel vizsgáltuk a fizikai aktivitás, illetve a szabadidősporthoz kapcsolódó kereslet és kínálat trendjeit. A magyarországi folyamatok a hazai érdeklődésen túl a szabadidősport-iparág növekedése miatt is hangsúlyos figyelmet érdemelnek. 2010 óta a magyar kormány stratégiai ágazatként kezeli a sportot (Stocker, Szabó 2017), és jelentős támogatást biztosít a területnek, elsősorban a hivatásos sportnak (Sárközy 2017). Az Eurostat (2019) adatai szerint 2017-ben a magyarországi költségvetés 2,5 százalékat költötték sportra, szemben az európai uniós 0,7 százalékos átlaggal, ezzel szemben az egészségügyre és szabadidősportra költött összegek relatíve alacsonynak tekinthetők (Jandó 2018). Cornia és Paniccia (2000) szerint a közép-európai egészség-paradoxon jellemzője, hogy a lakosság rossz egészségi állapota nem tulajdonítható pusztán a régió gazdasági teljesítményének, hanem mentális és különösen történelmi tényezők is állnak mögötte – erre a sajátosságra a későbbiekben még visszatérünk.

A KKE régió vizsgálata azért is releváns, mert a szabadidősportolás háttérében álló tényezők eltérhetnek a nyugat-európai és az amerikai viszonyoktól. A jóléti Svédországban például a magasabb jövedelem, a kevesebb munkaóra és a több szabadidő mellett a szemlélet és az általános egészségi állapot is meghatározó szerepet játszik (Szepesi 2019). A svéd állam közel nyolcszor annyit költ egészségügyre, mint a magyar (Szepesi 2019), és a mozgás „kultusza” évszázadok óta erős hagyomány, amely minden korosztályra jellemző, s amelyhez a megfelelő, elérhető infrastruktúra is rendelkezésre áll. Az idősebbeknek a pénzük és az egészségük is megvan ahhoz, hogy nyugdíjas éveikben is aktívak maradjanak. A jövedelmi viszonyok mellett tehát a várható egészséges élettartam különbségei is sokat nyomnak a latban. Míg például a lengyel és svéd fiatalok, vagy a cseh és angol fiatalok ugyanannyit sportolnak, a 75 év felettiiek esetében hatalmas a különbség a svédek, s még inkább a britek javára, mivel ez utóbbiak 75 éves koruk felett is élnek, és olyan egészségi állapotban vannak, hogy sportolni tudnak (Eurobarometer 2018; Qubit 2019). Laczkó és szerzőtársai (2020) tanulmánya szerint hosszabb időszakot vizsgálva is látható, hogy a legalább heti rendszerességgel sportolók aránya a skandináv és Benelux-államokban a legmagasabb, míg a közép-kelet-európai és dél-európai országokban a legalacsonyabb.

Az Egyesült Államokat illetően megállapítható, hogy az elhízás és a szegénység között szoros a kapcsolat, ám az ország élen jár az egészséges életmód terjesztésében, melyre szükség is volt a sok elhízott és rossz kondícióban lévő állampolgár miatt (Szabó 2014). E politika egyik legújabb remek példája az életmód-orvostan,

amelynek célja a krónikus megbetegedések megelőzése, kezelése, esetleges visszafordítása azáltal, hogy segítenek az embereknek, hogy egészségkárosító szokásaikat egészségtámogató életmódra cseréeljék, hat különböző területen: táplálkozás, fizikai aktivitás, stresszkezelés, káros élvezeti szerek kerülése, pihentető alvás, valamint támogató és minőségi emberi kapcsolatok (American Collage of Lifestyle Medicine 2020; Longevity Project 2020).

Elméleti háttér

Ebben a részben rövid szakirodalmi áttekintést adunk 1) a szabadidősport történelmi és társadalmi háttéréről Magyarországon és Közép-Kelet-Európában, 2) a szabadidősport koncepcióiról, piacairól, egyéni, vállalati és társadalmi értékteremtéséről, 3) a szabadidősport jelenlegi helyzetéről Magyarországon és Közép-Kelet-Európában, valamint a 4) regionális szabadidősport-kutatásokról.

A szabadidősport történelmi és társadalmi háttere

A keleti blokk országaiban a többi alrendszerhez hasonlóan a sport is teljesen elvesztette autonómiáját. Sem a civil társadalom, sem az üzleti szféra nem tudta ellensúlyozni az állam dominanciáját (Földesi 2008). A versenysport az államszocializmus idején kiemelt helyzetben volt, míg a sport többi területe a figyelmet és pénzügyi forrásokat tekintve is “alulmaradt”. A sporteszközök és sportszolgáltatások magyarországi piaca 1990-ben meglehetősen szerény volt: négyszer kisebb, mint Dániában, és kilencvenszer kisebb, mint Németországban (Földesi 2008). Magyarországon az EU-átlaghoz viszonyítva, főleg az EU-élmezőnyhöz képest jelenleg is kevés ember sportol szabadidejében (Eurobarometer 2018). Ennek egyik oka a szakértők szerint a megfelelő hozzáállás hiányában keresendő. Perényi (2010) a fizikailag aktív fiatalok jellemzőiként az autonóm döntéshozatalt és életvitelt, önmegvalósítást, kezdeményezési és együttműködési hajlandóságot (ezek a szabad, demokratikus országok és emberek jellemzői) azonosította. A szocialista Közép-Kelet-Európában a “gondoskodó állam politikája” mellett nem alakult ki az egyéni felelősségvállalás és az öngondoskodás rendszere. Ez volt az egyik oka annak, hogy a szolgáltatók nehezen tudták az egészségügyi vagy éppen fitneszszolgáltatásokat bevezetni (Simonyi 2015; Neulinger 2007). A 2000-es évek közepének Magyarországon az üzleti szektor még mindig nem volt elég erős (Földesi 2008), az elmúlt tizenöt évben azonban a szabadidősportban is egyre meghatározóbbá vált (Szabó 2012).

Szabadidősport-koncepciók, piacok és a szabadidősport értékteremtése

A szabadidősport és a hivatásos (professzionális) sport szétválása a 20. században megtörtént. A szabadidősportok megjelenésének háttérében Szabó (2012) szerint a

következő okok álltak: (1) nőtt a szabadidő mennyisége a társadalomban; (2) erősödött az egészségtudatosság; (3) az emberek egyre inkább egészséges életmódot akartak élni; (4) a versengés helyett fontosabbá vált a kikapcsolódás és a fittség; (5) diszkrecionális jövedelemnövekedés ment végbe; (6) a szabadidősport a szolgáltató szektor részévé vált; (7) a vállalati szektorban felértékelődött a munkavállalók jóléte. Értelmezésünkben „a szabadidősport szabadidőben önként végzett, rendszeres és nem rendszeres fizikai testmozgás, az aktív rekreáció része, amelynek célja a teljesítőképesség és egészség megőrzése vagy helyreállítása, valamint a kikapcsolódás, szórakozás, a testi-lelki jóllét érzésének elérése mind a sportolás időtartama alatt, mind utána” (Szabó 2012, 25.). A szabadidősport fogyasztásának előfeltételei (Budai 1999; Laki, Nyerges 2004): elegendő szabadidő, megfelelő életszínvonal és pénz, valamint a megfelelő szemlélet. A szemlélet, a hozzáállás a legfontosabb.

Gratton és Taylor (2000), Parks, Quarterman és Thibault (2007) modelljei, valamint András (2003, 2004) hivatásos sportpiacokról végzett munkái alapján Szabó (2012) leírta a szabadidősport piacait. A fogyasztói, szponzor és merchandising (logókkal, szimbólumokkal, védjegyekkel ellátott tárgyak) piacok nemcsak a hivatásos sport, hanem a szabadidősport szempontjából is relevánsak. Ezen kívül a szabadidősport esetében a sportszerek, sportfelszerelések, sportruházat és a szakemberek piacairól beszélhetünk. A szabadidősport piaci nem tisztán egy szabadidősport-szolgáltató bevételi forrásait jelentik, ahogy az is előfordulhat, hogy e piacok nem üzleti alapon működő szolgáltatóhoz kapcsolódnak. Bevételi forrást közvetlenül a fogyasztói, a szponzori és a merchandising piac jelenthet, közvetve pedig a sportszakemberpiac. A fogyasztói piac növekedése a másik négy piacon is növekedést generálhat. A fogyasztói piacot vizsgálva a legtöbb kutatás megállapítja, hogy a férfiak, a fiatalabbak, a nagyobb jövedelemmel rendelkezők, a nagyvárosokban élők, és a jobban képzettek többet sportolnak (Neulinger 2007; Szabó 2012; Paár 2013; Paár et al. 2020; Sportgazdaságtani Kutatóközpont 2020). Paár és szerzőtársai (2020) kutatásai szerint a rendszeres sporttevékenységet a demográfiai jellemzők (életkor és nem) mellett jelentősen befolyásolják az életminőség tényezői (egészségi állapot, elégedettség az életben) és a sportinfrastruktúrával való ellátottság is – ahogy ezeket a jóléti skandináv államok példájánál is láthattuk.

A szabadidősport értéket teremt mikro- és makrogazdasági szinten egyaránt (Paár 2011; Stocker, Szabó 2011; Szabó 2011, 2012, 2014; Vörös 2019; Ács et al. 2020a, b; Beck-Bíró 2020). Mikroszinten a sportoló egyén számára értéket teremthet testi és lelki egészségének megőrzése, fejlesztése és visszaállítása által. Fejlesztzi az élet más területein is fontos képességeket (mint önfegyelem, motiváció, kitartás, akarat, küzdés, a nyerni és veszíteni tudás képessége, kihívás kezelése). Az egyént megajándékozza a pillanatnyi öröm, élvezet, izgalom, kikapcsolódás érzésével, akár flowélménnyel is. A sportnak köszönhetően egészségesebb ember megbízhatóbb munkaerőként jelenik meg, így nagyobb jövedelmet érhet el, és csökkennek egyéni egészségügyi kiadásai is. Az egészséges ember rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik számára, hogy munkája révén megvalósíthassa lehetősé-

geit és kiteljesíthesse személyiségét (Paár 2011). Az életminőség objektív tényezőit jellemzően jólétként, míg szubjektív tényezőit jóllétként azonosítják (Michalkó et al. 2009). A sport által az életminőség objektív és szubjektív tényezői is javíthatók. A sport ezen felül közösséget, célt is adhat az egyéneknek.

Vállalati szinten a szabadidősportnak köszönhetően csökkennek a táppénzkiadások, kevesebb lesz a betegség, hiányzás és baleset a munkavállalók körében, ugyanakkor nő a teljesítmény (Paár 2011; Brinkley et al. 2016; American Collage of Lifestyle Medicine 2020). A szabadidősport további előnye, hogy a dolgozók elégedettebbek, motiváltabbak lesznek, fejlődnek a munkába is transzferálható képességeik, készségeik (mint felelősség, kockázatvállalás, fegyelem), illetve a vállalat a dolgozók és a közösség körében is eleget tehet társadalmi felelősségvállalásának (Szabó 2012). Napjainkra jellemző, hogy a „fizikai képességek fejlesztésén és a versenyzésen túlmutatóan a legújabb meghatározások már arra törekednek, hogy nem csak az egyén, hanem a társadalom számára próbálják a sport hasznosságát kifejteni” (Gyömörei 2012, 30.).

Makrogazdasági szinten értékteremtő tényezőnek tekinthetők a csökkenő egészségügyi kiadások, mert az inaktivitás bizonyíthatóan szorosan összefügg egyes betegségcsoportok kialakulásának kockázatával (Ács et al. 2020a, b). További értéket jelent, hogy csökken a betegség okozta jövedelemkiesés, valamint a rokantsági és halálozási ráta, nő a várható élettartam. A szabadidősport új munkaheleyeket teremt, és ennek köszönhetően adóbevételeket generál. Különösen a fiatalok körében fontos a közösségformálás valamint, a sport nevelési funkciója és feszültségvezető szerepe miatt, a bűnözés, huliganizmus és vandalizmus visszaszorulása. A szabadidősport a turizmusra is többrétűen hat, gondoljunk csak a különféle nagy futóversenyekre vagy bármely más szabadidősport-eseményre (KPMG 2015). A mikro- és makrogazdasági szintű tényezők, az emberi tőke fejlesztése, a termelékenység és a társadalmi tőke fejlesztése eredményeként, együttesen járulhatnak hozzá a nemzetgazdasági versenyképességhez.

A szabadidősport helyzete Magyarországon és Közép-Kelet-Európában

A sportgazdaságtani tanulmányok döntően a hivatásos sporttal foglalkoznak. Az első gazdasági vagy üzleti tanulmányok jellemzően Magyarországon is a hivatásos sporttal, leginkább a labdarúgással foglalkoztak (lásd András et al. 2019). András és szerzőtársai 116 darab, 2003 és 2018 között született magyar sportgazdaságtani cikket vizsgáltak meg. A szerzők az írásokat több szempont szerint kategorizálták, mint például a különböző sportok, funkcionális területek, hivatásos és szabadidősport-piacok. A 116 cikk 30 százaléka foglalkozott szabadidősporttal, leginkább annak fogyasztói piacával (András et al. 2019).

Az első fontos, a szabadidősportok üzleti működését vizsgáló tanulmányok a 2000-es évek közepétől születtek. András (2006) a szabadidősport érintettjeiről, társadalmi hasznosságáról, valamint a sport és a nemzetgazdasági versenyképesség és

a turizmus kapcsolatáról írt. Neulinger (2007) a sporttermékek jellemzőit és a szabadidősportokban való részvételt befolyásoló tényezőket írta le. Kutatása a társadalmi környezet, azaz a barátok, a család, az iskola és a civil szervezetek hatását vizsgálta. Magyar egyetemisták körében végzett, 1 000 fős kvantitatív, 80 esszé feloldozó és 12 mélyinterjú kutatásai szerint a sportolásban való részvételt leginkább a kortársak és a barátok befolyásolják, azaz úgy találta, hogy a barátok sportolása függ össze legerősebben az egyes egyének sportolásával. (A magyar egyetemistákról szóló részletesebb kutatási adatokhoz az elmúlt két évtizedből lásd Kozma, Szabó, Huncsik 2015).

Szabó (2012) bemutatta a szabadidősport-piacok működését, a szabadidősportok értékkeremtését, és leírta az állami, a civil és az üzleti szféra jellemzőit, feladatait és hiányosságait. Kutatási tapasztalatai szerint a jól működő szabadidősport kulcsa a megfelelő szemlélet kialakításában és a fogyasztói piac növelésében rejlik. A szolgáltatók működése a 2000-es években nem volt problémamentes: sok esetben hiányzott a professzionalizmus, az iparág ismerete, valamint a hiteles, megbízható vezetők személye és a reális üzleti tervezés. A fitnessközpontoknak nem volt szponzora és elegendő forrása a marketingtevékenységhez, és csupán harmaduk volt nyereséges.

Paár (2013) a sportfogyasztás tendenciáit elemezte. Kutatásai szerint a sportfogyasztás Magyarországon luxuscikknek számít. Számításai szerint a budapesti háztartások 2,8-szor, a megyei jogú városok háztartásai 1,8-szor, a más egyéb városok háztartásai 1,4-szer nagyobb eséllyel költenek sportra, mint a községek háztartásai. A gyermektelen háztartásokhoz képest kétszeres a sportkiadás jelenlétének esélye az egy- és kétgyermekesek között, a három- vagy négygyermekes családok 2,6-szor nagyobb eséllyel költenek sportra. A 65 év feletti háztartásfők háztartásaihoz képest 7,5-szer nagyobb eséllyel költenek sportra a 24 év alattiak, 5,1-szer a 35-44 évesek, 4,5-szer a 25-34 év, 2,8-szor a 45-54 év, és 1,6-szer az 55-64 év közöttiek háztartásai. A legmagasabb iskolai végzettségűek költenek legnagyobb valószínűséggel a sportra, a csoport esélyhányadosa 3,1-szeres a legiskolázatlanabb csoporthoz képest, a középfokú végzettséggel rendelkezők esetében az érték 1,9-szeres. A nettó jövedelmi kategóriában eggyel magasabb szintre lépve 1,4-szeresre nő a sportkiadások esélye. A fenti felsorolásból jól látható az egyes csoportok közötti egyenlőtlenség a sportoláshoz való hozzáférés tekintetében. A magyar társadalom különböző csoportjainak lakóhely és jövedelem alapján várható élettartama közötti különbség folyamatosan nőtt 1991 és 2016 között, és ebben nagy szerepe van az egyéni egészségmagatartásnak, azon belül is a sportolással töltött időnek (Bíró et al. 2020).

Paár (2013) kutatási eredményei szerint Magyarország a kedvezőtlen egészségi állapotú és alacsony lakossági sportköltségű országok csoportjába tartozik. Vörös (2017) klaszterelemzést végzett Eurostat adatok alapján, és hasonló eredményeket kapott, mint Paár 2013-ban.

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy Közép-Kelet-Európa országai sokkal kevesebb pénzt és időt fordítanak a testmozgásra, mint az EU-26 átlaga. Következésképpen rosszabb HDI-mutatókkal (emberi fejlettségi index mutatókkal), egészségi állapottal és várható élettartammal rendelkeznek (ahogy erre már korábban is utaltunk). A balti országokat kivéve, a közép-kelet-európai országokban a legalacsonyabb a születéskor várható átlagos élettartam, valamint az egészséges élettartam is (Vörös 2017). Míg az EU-ban 2017-ben 80,9 év volt a születéskor várható átlagos élettartam (férfiak: 78,3 és nők: 83,7), Magyarországon csak 75,8, (férfiak: 72,5 és nők: 79,2), Szlovákiában 77,2, Lengyelországban 77,7, Csehországban 79 év (Gogola 2020). 2017-ben az EU-27 tagállamai közül Magyarország számolt be a tüdőrák és a vastagbélrák okozta legmagasabb standardizált halálozási arányról (Eurostat 2020b). A rendszeres fizikai aktivitás jelentősen tudja csökkenteni a leggyakrabban előforduló, így a fent említett civilizációs betegségek kockázatát. A WHO szerint a fizikai inaktivitás a negyedik halálozáshoz vezető tényező a világon (Ács et al. 2020a, b).

1. táblázat: Klaszterelemzés a háztartások sportköltségeiről és sportolásról

Klaszterek		Clusteranalysis of households' sport expenditures and sports activities		
		A háztartások átlagos	Rendszeresen sportolók	Országok az adott klaszterben
		fogyasztási kiadásai	(%, 2009)	
		sportcikkre és		
		szolgáltatásokra (PPS, 2010)		
1. (n=6)	Átlag	486,7721	59,17	Ausztria, Dánia, Finnország, Írország, Luxemburg, Svédország
	Szórás	127,10231	13,18	
2. (n=8)	Átlag	342,7688	46,63	Belgium, Ciprus, Egyesült Királyság, Franciaország, Málta, Németország, Szlovénia, Spanyolország
	Szórás	96,60376	4,47	
3. (n=12)	Átlag	95,1625	26,42	Bulgária, Csehország, Észtország Görögország, Lettország, Litvánia Lengyelország, Magyarország, Olaszország, Portugália, Románia Szlovákia
	Szórás	61,30046	6,80	
N=26	Átlag	261,7205	40,19	EU-26
	Szórás	187,27253	15,86	

Forrás: Vörös 2019, 34. alapján saját szerkesztés

Makrogazdasági szinten, ahogy már említettük, a fizikai aktivitás növekedése hozzájárulhat az egészségügyi kiadások csökkentéséhez, és egy egészségesebb társadalomban magasabb a termelékenység. Az inaktivitással összefüggő betegségek hazai összköltségterhe, a lakoságnak tulajdonítható kockázatok alapján 283,5 mil-

liárd forint volt 2009-ben (Ács et al. 2011), és az inaktivitás tíz százalékos csökkenése évi több mint 28 milliárd forint megtakarítást eredményezne (Ács et al. 2016). A teljes betegségteher 2005-től 2017-ig csökkent, de a fizikai inaktivitással és egyéb életmódbeli, genetikai, környezeti tényezőkkel kapcsolatba hozható betegségek összes állami kiadásai 2009 és 2017 között emelkedtek, a 2-es típusú diabétesz, a vastagbélrák és az osteoporózis terhei nőttek jelentősen (Ács et al. 2020a, b).

A szabadidősporttal kapcsolatos regionális szakirodalom áttekintése

Regionális szakirodalmi áttekintésünkben a tanulmányban vizsgált nyolc országhoz (Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia) kapcsolódó, angol nyelvű tudományos forrásokat tekintettük át. A publikációk feldolgozását országokként végeztük, majd kutatási részterületek szerint strukturáltuk. Míg a hazai szakirodalomban jellemzően a gazdálkodástudomány területére koncentráltunk, a regionális szakirodalomban tágabb kitekintésre vállalkoztunk.

Az elméleti keretrendszer tekintetében Bulgáriában Ignatov és munkatársai (2015) a szabadidőn olyan időt értenek, „ami kívül esik a szakmai, családi és társadalmi kötelezettségeken, az az idő, amely alatt az egyén a szabad akarata alapján választja meg kreatív tevékenységeinek formáját és tartalmát, a pihenést és a kapcsolódást” (Ignatov et al. 2015, 144.). Ugyancsak elméleti megfontolásainkhoz kapcsolódik Sekot (2013), aki szerint kulturális környezetünkben jelenleg szembe kell nézni azzal a tendenciával, hogy az emberek egyre inkább individualizálódnak, elveszítik a közösségi tevékenységek jótékony hatásait, passzív életmódot vezetnek, nem végeznek megfelelő szintű fizikai tevékenységet, és nem sportolnak aktívan (Sekot 2013). A Sekot által hivatkozott adatok szerint a cseh lakosság körében a nézői sportfogyasztás egyre növekvő tendencia. Arra a megállapításra jut, hogy az emberek nem értik, és ennek okán nem is élvezik a rendszeres fizikai tevékenységek jótékony, értékteremtő hatásait, ennek okaként pedig hajlamosak a szabadidő hiányát megnevezni. Ács és szerzőtársai (2018) szerint a V4 országokban a népesség 21–35 százaléka sportol heti rendszerességgel, az egyetemi hallgatók körében azonban kedvezőbbek az adatok, a női hallgatók 43,8, a férfihallgatók 57,3 százaléka rendkívül aktív. Laczkó és szerzőtársai (2020) szerint Magyarországon 16 százalék volt azon válaszadók aránya, akik hetente legalább háromszor sportoltak (ebben a kategóriában a legnagyobb érték), míg Csehországban a heti rendszerességgel sportolók aránya (31%) volt a legmagasabb. A legalacsonyabb inaktivitási rátát (42%) Csehországban, míg a legmagasabbat Lengyelországban (62%) találták a visegrádi országokat vizsgálva.

A szabadidősport fejlesztésében játszott sportirányítási szerep vonatkozásában Ilieva (2016) kutatását érdemes kiemelni, amely 153 szakértőt vont be a sport területről, kormányzati, önkormányzati, állami és magánszervezeti intézményekből egyaránt. A tanulmány a szakemberek meglátásait gyűjtötte össze és értékelte a „Sport

for All” (SFA), azaz a mi értelmezésünkben a szabadidősport területén. A tanulmány megállapítja, hogy „Bulgáriában a hivatásos sport prioritást élvez az állami támogatásban, az elmúlt években tapasztalt negatív gazdasági tendenciák pedig szűkösseget eredményeztek az SFA-források biztosításában” (Ilieva 2016, 227.).

Bednarik és szerzőtársai (2010) tanulmányukban a szlovén sportszolgáltatási piacot mutatják be. A vizsgálat évében, 2005-ben Szlovéniában a sportkiadások elérték a GDP 1,93 százalékát, s ezek 85 százalékban magánkiadások (vállalatok és háztartások) voltak, az állami finanszírozás valamivel kevesebb, mint 15 százalékot tett ki. A kiadások teljes összege a gazdaság erősödésének köszönhetően 2005-ig folyamatosan emelkedett, ennek ellenére a sportra fordított összeg elmaradt a lakosság fogyasztási kiadásainak növekedésétől. Az átlagos szlovén háztartás a családi költségvetés 2,88 százalékát költötte sportra, ami évente 496 eurót jelentett. Ezen összeg kétharmadát sporttermékekre, egyharmadát sportszolgáltatásokra fordították.

A horvát állampolgárok reprezentatív mintáján (N=4 000) a szubjektív jóllét és a szabadidős tevékenységek összefüggését vizsgálva, Brajša-Žganec és szerzőtársai (2011) az életminőséget objektív tényezőkkel és az emberi életet befolyásoló tényezők szubjektív észlelésével határozták meg, ami a magyar szakirodalomban megfelelő Mihalkó és szerzőtársai (2009) valamint Kiss és András (2017) megközelítésének. Megállapításuk szerint a szabadidős tevékenységek nagyon fontos szerepet játszanak a szubjektív jóllétben. A szabadidős tevékenységekben való részvétel révén az emberek társadalmi kapcsolatokat építenek, pozitív élményeket, további készségeket és ismereteket szereznek, ezáltal javítják életminőségüket (Brajša-Žganec et al. 2011). Lipovčanet és szerzőtársai (2018) a horvát idősök körében végeztek kutatást, és hasonló eredményre jutottak; a szabadidős tevékenységekben, a sportban való részvétel kedvező hatással lehet az idősebb felnőttek szubjektív jóllétére.

A vizsgált régió több országában is megtalálható az egyetemisták szabadidős tevékenységeit vizsgáló kutatási irány (lásd Kozma, Szabó, Huncsik 2015; Ács et al. 2018). Popeska és szerzőtársai (2015) a macedón és bolgár hallgatók közötti különbségeket kívánták meghatározni a szabadidős tevékenységekben való részvételük és annak tartalma szempontjából. A hallgatók elsősorban a passzív tevékenységekre fogékonyak: pihenés, ülő életmód (TV és számítógép), lógás, szórakozás, emellett a barátok látogatása és séta a természetben, parkban (Popeska et al. 2015, 59.). Gyakrabban választanak egyszerre szórakoztató és pihentető, különösen pedig olyan tevékenységeket, amelyek kielégítik az intim szféra igényeit (barátság, ismerkedés, szórakozás, szerelem). Popeska és Sivevska (2016) eredményei szerint a férfi és női hallgatók esetében különbségek mutatkoznak a testmozgás heti gyakoriságában, a beltéri és kültéri tevékenységek kiválasztásában, továbbá a szabadidős tevékenységek fontosságában is. A szabadidősportparkok, kültéri fitneszlétesítmények száma jelentősen nőtt Magyarországon is a vizsgált időszakban (Gyömörei et al. 2019), de ezen létesítmények vizsgálata meghaladja cikkünk kereteit.

Az idős emberek szabadidős tevékenységeit vizsgáló lengyel kutatás szerzői, Sniadek és Zajadacz (2010) szerint a „sikeres öregedéshez” kiemelten fontos a rendszeres testmozgás. A lengyel idősek a legkevésbé aktív uniós polgárok közé tartoznak, alacsony fizikai és turisztikai aktivitásuk fő oka gyenge pénzügyi helyzetük, az aktív szabadidős szokások hiánya, és a korosztályt célzó sport- és szabadidős tevékenységek elégtelen kínálata és népszerűsítése (Sniadek, Zajadacz 2010, 210.). Kaščáková és Martinkovičová (2019) az aktív és a passzív szabadidős tevékenységek és a boldogság összefüggését vizsgálták Szlovákiában, és azt találták, hogy sokkal boldogabbak azok, akik aktív életet élnek, sport-, kulturális és társadalmi tevékenységet végeznek. Georgian és Lorand (2016) román adatokon bizonyította, hogy azok körében, akik nem folytatnak sportos szabadidős tevékenységeket, növekszik a nem kielégítő egészségi állapotúak aránya. A Sportgazdaságtani Kutatóközpont (2020) eredményei alapján is elmondható, hogy szignifikánsan elégedettebbek saját egészségi állapotukkal azok, akik többet sportolnak.

A nemzetközi szakirodalom jellemzően a fogyasztói piaccal foglalkozik, illetve nagy súllyal szerepelnek a mozgás és az egészség kapcsolatára rávilágító kutatások is. Néhány kutatás a fogyasztói piac mellett a sportszerek, sportfelszerelések piacával is foglalkozik. A sportszerek és felszerelések értékesítése Magyarországon 43 százalékkal nőtt 2010 és 2017 között, a magyarok mégis csak fele akkora összeget költenek sporteszközökre és sportruházatra, mint amennyi Csehországban és Szlovéniában jellemző (Bánhidi 2016, idézi Gósi 2019). Ennek egyik oka az lehet, hogy akár a szomszédos országokhoz képest is lemaradásban vagyunk a sportruházati specializációt illetően. Másrészt szoros a kapcsolat a szabadidősport-fogyasztással, hiszen származtatott keresletről van szó. Szlovénia azonban inkább hasonlít a nyugati országokhoz (lásd 1. táblázat, 2. klaszter), Szlovéniában és Csehországban a legalacsonyabb az inaktívak aránya.

2012 és 2016 között az egy főre eső sporteszközvásárlás összege 30 euróról 50 euróra nőtt Magyarországon (Bácsné et al. 2018). Az anyagi helyzet nem mutat erős kapcsolatot a sportolás mennyiségével, a sportszolgáltatásokra és sporteszközökre költött összeggel azonban már igen: a jobb anyagi helyzetben lévők többet költenek ezekre. Hazánkban éves szinten legjellemzőbb a 10 000 és 30 000 forint közötti költség sportszerre, sportruházatra a legalább hetente sportolók körében (Sportgazdaságtani Kutatóközpont 2020).

Lengyelországban a háztartások átlagos éves sport- és rekreációs kiadása 105 euró volt 2019-ben, ami 9,2 eurós növekedést jelent a négy évvel korábbi értékhez képest. A lengyelek ugyan többet költenek sportra és kikapcsolódásra, fizikai aktivitásuk össztársadalmi szinten mégis csökken (The Firstnews 2019). A lengyel fitnesspiac viszont az első tíz legnagyobb európai piac között található (Deloitte 2019), és egyúttal az egyik legdinamikusabban fejlődő piac is, amely részben annak is köszönhető, hogy kiemelkedő az alsó és középrétegeket célzó, széles körű szolgáltatásokat kínáló klubok száma (farmactive.eu 2017). Ahhoz, hogy a terület fejlődjön, mindenképp szükség van ágazati szervezethez és a lakosság fizikai

aktivitással és a sportszolgáltatókkal szembeni pozitív attitűdjére, s e vonatkozásban Lengyelország előbbre jár, mint hazánk. Bár már kikerültünk a „fejletlen” balkáni, kelet-európai zónából, és az „ígéretes” piacokhoz tartozunk, még jelentős a lemaradásunk a nyugat-európai piacokkal és Lengyelországgal összehasonlítva is (Zopcsák 2018). A 38 millió lakosú Lengyelországban közel hárommillió fitnessklubtagot regisztráltak 2018-ban, és piaci előrejelzések szerint három-öt éven belül ez a szám várhatóan négymillió tagra, vagyis a népesség 10,5 százalékára emelkedik (Cesport n.a.; Deloitte 2019). A kutatások még nem számoltak a koronavírussal; a TDameritrade 2020 szerint például az amerikaiak 59 százaléka nem tervezi, hogy visszatér a fitnesstermekbe a világvárvány után, ugyanakkor az otthoni eszközök használata, valamint az online és digitális fitness területe rohamos léptekben fejlődik (Segran 2021).

A globális sportfelszerelés és -ruházati piac értéke 2023-ra elérheti a 619 279 millió dollárt. A sportruházat és -cipő szegmense várhatóan exponenciálisan növekszik, különösen a futás, fitness, kerékpár, csapat- és vízi sportok területén (Allied Market Research 2018). A közép-európai otthoni fitnessfelszerelések piacán 2017 és 2020 között 8,2 százalékos éves növekedési rátát prognosztizálnak. Lengyelországban várják a legmagasabb, 11,9 százalékos növekedési ütemet, Szlovákia 8,4 százalékos értékkel a hatodik helyre szorult. 2016-ban a közép-európai otthoni fitnessfelszerelések piaca 2,14 milliárd dollár volt (Cesport na.). Európán belül Romániában növekszik leggyorsabban az egészségügyi és fitnessszolgáltatók száma. Lengyelországban, ahol a funkcionalitásra figyelnek, az olcsóbb termek érhetők el legnagyobb számban, míg Romániában jellemzően a prémium ajánlatok iránt érdeklődnek (Kearney n.a.). A legutóbb idézett kutatások nem az akadémiai szférából, hanem kutatócégektől és piaci szereplőktől származnak, ugyanakkor fontos piaci információkat, üzleti adatokat, előrejelzéseket hordoznak magukban.

Módszertan

Kutatási kérdésünk a szabadidősport gazdasági és társadalmi szerepének alakulására vonatkozott a KKE régióban. A kérdés megválaszolásához a következő lépéseket végeztük el. A 2010 és 2019 közötti időszakra a szabadidősport-fogyasztás, a szabadidősporthoz kapcsolódó termelés és szolgáltatás volumenének változására vonatkozó adatokat gyűjtöttünk a nyolc országról, illetve, ahol az információ elérhető volt, az európai uniós átlagot is közöljük. A régiós szakirodalom áttekintése alapján elmondható, hogy a témában viszonylag kevés az üzleti fókuszú kutatás és a strukturált adatbázis. A kutatás egyik korlátját az jelenti, hogy nem minden változó esetében áll rendelkezésre adat minden egyes évre vonatkozóan. Az adatokhoz kapcsolódó részletes információkat foglalja össze a 2. táblázat. Az egyes adatok mellett feltüntettük azt is, hogy a szabadidősport-piacok közül melyekhez kapcsolódnak. Véleményünk szerint a gazdasági, piaci adatok gyűjtése és strukturált feldolgozása, ismertetése jól mutatja a szabadidősport iránti kereslet változását.

2. táblázat: Regionális adatgyűjtés
Regional data collection

Minta	Fizikai aktivitás	Fitnessklubok látogatása	Sporteszközök és sportszolgáltatások (COICOP kategóriák)*	Sport- és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatások	Sportszergartók	Sportszergartók
Időszak	2006, 2010, 2014, 2018	2014, 2018	2010 és 2015	2015-2019	2008, 2013, 2018	2008, 2013, 2018
Adat megnevezése	Heti sporttevékenység	Sportolók aránya	Háztartások átlagos fogyasztási kiadásai	Éves átlagos változás	Vállalatok száma	Vállalatok forgalma millió euróban
Forrás	Eurobarometer	Eurobarometer	Eurostat	Eurostat	Eurostat	Eurostat
Érintett szabadidő-sport-piac	Fogyasztói	Fogyasztói	Fogyasztói és sportszerek, sportfelszerelések, sportruházat	Fogyasztói	Sportszerek, sportfelszerelések, sportruházat	Sportszerek, sportfelszerelése sportruházat

Forrás: saját szerkesztés

* A következő kategóriákat vizsgálta az Eurostat: 09.2.1 Házon kívüli szabadidős tevékenységet szolgáló tartós javak (tartós sportszerek); 09.2.2.2 Belső szabadidős tevékenységet szolgáló tartós javak; 09.2.3 Egyéb szabadidős és kulturális tevékenységet szolgáló tartós javak karbantartása és javítása; 09.3.2 Sportszerek, kempingcikkek és más felszerelések házon kívüli szabadidős tevékenységeihez; 09.4.1 Sport- és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatások).

A régiós trendek vizsgálata után a magyarországi adatokra fókuszálunk, azon belül is a szabadidősport üzleti fejlődésére. Mind a régiós, mind a hazai adatgyűjtés esetén kiemeltük a kapcsolatot az adatbázisok és az érintett szabadidősport-piac között. A hazai fogyasztói piac becsléséhez egyrészt a KSH adatbázisából kigyűjtöttük a testedzési szolgáltatást nyújtó vállalkozások számát és teljesítményét 2011 és 2017 között (fogyasztói és sportszakemberpiachoz kapcsolódóan), másrészt a sportcélú alapítványok és nonprofit szervezetek számát és árbevételét 2011 és 2018 között (fogyasztói és sportszakemberpiachoz kapcsolódóan), harmadrészt a szektorban szereplő legnagyobb vállalatok teljesítményét vizsgáltuk. Utóbbin belül a legnagyobb sportfelszerelés-forgalmazók, illetve szabadidősport rendezvényszervező vállalatok pénzügyi teljesítményét vizsgáltuk 2010 és 2019 között (az adatok elérhetőségéhez mérten).

Eredmények

Regionális szint

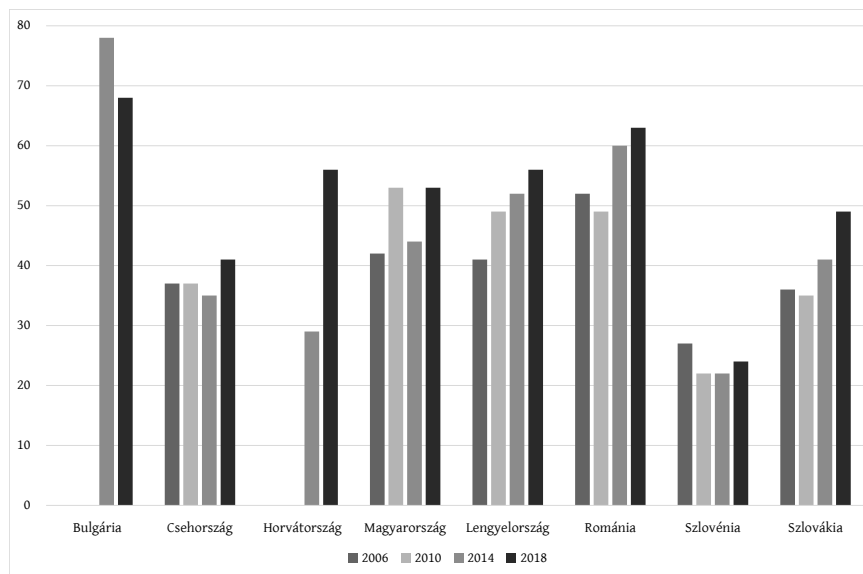
A fogyasztók fizikai aktivitása és szabadidős sportköltségei

A régióban 2018-ra csökkent az aktív emberek aránya: az 1. ábrán a sosem sportolók arányát láthatjuk, Bulgária kivételével 2018-ra sajnos ez az érték mindenhol növekedett (Eurobarometer 2006, 2010, 2014, 2018). Az otthoni testmozgás ugyanakkor népszerű Közép-Kelet-Európában: a sportoló válaszadók több mint felénél jellemző Szlovákiában (62%), Romániában (60%) és Magyarországon (59%) is. Csehországot (15%) kivéve a fitnessközpontokba az EU átlagánál kisebb arányban járnak ezekben az országokban.

Magyarországon és Romániában is 50 százalékkal nőtt a fitnessklubokat látogató sportolók aránya, ami nagyon alacsony látogatási szintről indult, és még így is 10% alatt maradt (3. táblázat). Az átlagos növekedés 14%, míg az EU-28-ban stagnálás volt tapasztalható. Szomorú tény azonban, hogy csak a csehek érik el az EU-28-as átlagot, vagyis a 15 százalékot. A fitnessklubokat jellemzően fiatal, jól képzett városi emberek látogatják, de szerencsére egyre több nő és idősebb ember jár, és a klubok igyekeznek őket is egyre jobb minőségben kiszolgálni (Cieślikowski, Kantyka 2018).

A következőkben az Eurostat adatain végzett szekunder adatelemzéseink eredményeit mutatjuk be. A 2. ábra a háztartások sporteszközökre és sportszolgáltatásokra fordított fogyasztási kiadásainak változását mutatja be 2010-ről 2015-re a közép-kelet-európai országokban, a sporttal kapcsolatba hozható COICOP (*Classification of Individual Consumption according to Purpose*) kategóriák összegzéséeként. Mindenütt növekedés tapasztalható, de Bulgária (34%) és Szlovákia (29%) kiemelkednek, míg Szlovéniában a háztartások sporttermékekre és -szolgáltatásokra fordított átlagos fogyasztási kiadásai szinte változatlanok maradtak a vizsgált periódusban (1% növekedés), viszont náluk a legmagasabb az érték. Magyarországon a növekedés 14 százalékos.

1. ábra: Soha nem sportolók aránya (százalék)
How often do you exercise or play sport? – Never (percentage)

Forrás: Eurobarometer 2006, 2010, 2014, 2018 alapján a szerzők saját szerkesztése

3. táblázat: Fitneszklubokat látogató sportolók aránya a KKE régióban

Percentage of athletes attending fitness clubs in the CEE region

	Bulgária	Cseho.	Horváto.	Magyaro.	Lengyelo.	Románia	Szlovénia	Szlovákia
2014 (%)	12,00	17,00	9,00	6,00	9,00	6,00	6,00	13,00
2018 (%)	14,00	15,00	7,00	9,00	11,00	9,00	6,00	14,00
Változás	16,00%	-12,00%	-22,00%	50,00%	22,00%	50,00%	0,00%	8,00%

Forrás: Eurobarometer 2014; 2018 alapján a szerzők saját szerkesztése

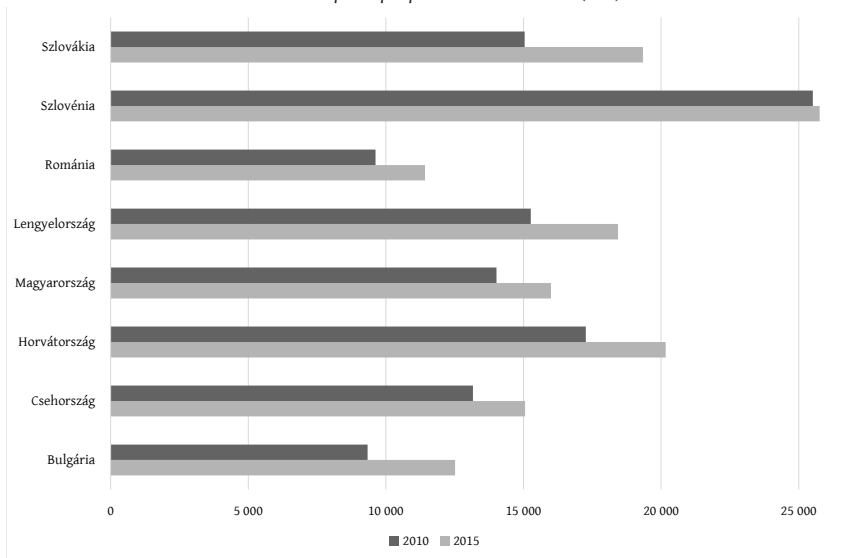
Termékek és szolgáltatások

A régióban 2015 és 2019 között a sport- és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatásokra fordított kiadások (COICOP 09.4.1) átlagosan körülbelül 2 százalékkal növekedtek évente, az EU-28-as megfelelő adat is 2%. Szlovákiában (3,8%) és Magyarországon (2,9%) volt a legnagyobb éves átlagos növekedés, 2% alatti adatot Bulgáriában, Lengyelországban, Romániában és Szlovéniában találhattunk. 2015 és 2019 között a szlovák, a magyar és a cseh adatok változtak 10% feletti mértékben (17, 13 és 13 százalékkal).

A régióban a legtöbb sportszergyártó Csehországban (több mint 500 gyártó, ez az EU-28 összes gyártójának kb. 12 százaléka) és Lengyelországban (több mint 450 gyártó, ez az EU-28 összes gyártójának kb. 10 százaléka) található, míg a legnagyobb növekedést Szlovákiában és Bulgáriában tapasztalhattuk (de ezek az országok jószerezivel a nulláról indultak). A régió egészét tekintve 2008 és 2018 között a gyártók

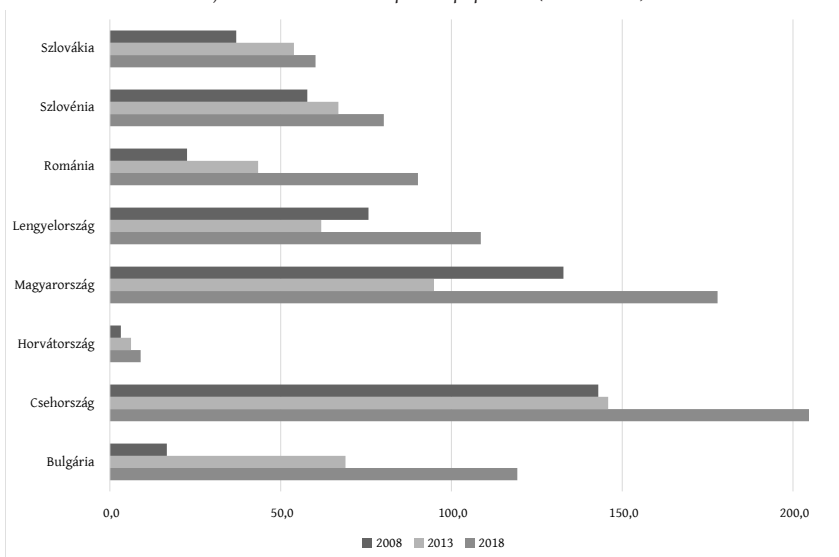
2. ábra: A háztartások átlagos fogyasztási kiadásai sporteszközökre és -szolgáltatásokra 2010-ben és 2015-ben (COICOP kategóriák, PPS)

Average consumption expenditure of private households on sports equipments and services by COICOP consumption purpose in 2010 and 2015 (PPS)

Forrás: Eurostat 2019 alapján a szerzők saját szerkesztése

3. ábra: A sportszergyártók forgalma millió euróban
Manufacturers' turnover in sports equipments (million Euro)

Forrás: Eurostat 2019 alapján a szerzők saját szerkesztése

4. táblázat: A regionális különbségek összefoglaló táblázata
Summary of regional differences

Vizsgált tényezők	Fizikai inaktivitás*			Fitnessklub-látogatás		Sporteszközök és sportszolgáltatások (COICOP kategóriák)	
	Sportolás gyakorisága		Sportolók aránya	Háztartások átlagos fogyasztási kiadásai	Legnagyobb értékek	Legnagyobb növekedés	Legnagyobb értékek
Mértékegység	Legnagyobb növekedés	Legnagyobb értékek	Legnagyobb növekedés	Legnagyobb értékek	Legnagyobb növekedés	Legnagyobb értékek	Legnagyobb értékek
Magyarország			X				
Románia		X	X				
Bulgária		X			X		
Horvátország	X						
Szlovákia					X		
Szlovénia							X
Csehország				X			
Lengyelország							
	Sport- és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatások			Sportszergáriók		Sportszergáriók	
	Éves átlagos változás			Vállalatok száma		Vállalatok forgalma millió euróban	
Magyarország	X	X					X
Románia					X	X	
Bulgária			X				
Horvátország							
Szlovákia	X	X		X			
Szlovénia							
Csehország					X		X
Lengyelország					X		

* Az összes tényező közül ez az egyetlen, amely negatív változást jelent.

Forrás: a KSH 2019 adatai alapján saját szerkesztés; Forrás: a KSH 2019 adatai alapján saját szerkesztés

száma 35 százalékkal, 1 057-ről 1 428-ra nőtt. Ami a gyártók forgalmát illeti, Csehországban és Magyarországon a legmagasabbak az összegek, ám az összes EU-28 gyártó forgalmának így is csak körülbelül 3 százalékát teszik ki (3. ábra). A legnagyobb növekedés Bulgáriában és Romániában történt ebben az időszakban. 2008 és 2018 között a régióban a gyártók forgalma összességében 74 százalékkal, 488,8 milliárd euróról 850,1 milliárd euróra emelkedett.

A 4. táblázat összefoglalóan tartalmazza a legnagyobb változást mutató és a legnagyobb értékkel rendelkező országokat. Eredményeink bizonyítják, hogy a régióban a szabadidősport területén az üzleti szektor megerősödött. Az összes vizsgált tényező növekedést mutatott, ám sajnos a fizikai inaktivitás is; a jelentős pozitív irányú változások részben a viszonylag alacsony kiindulási értékeknek tulajdoníthatók.

A magyarországi példa

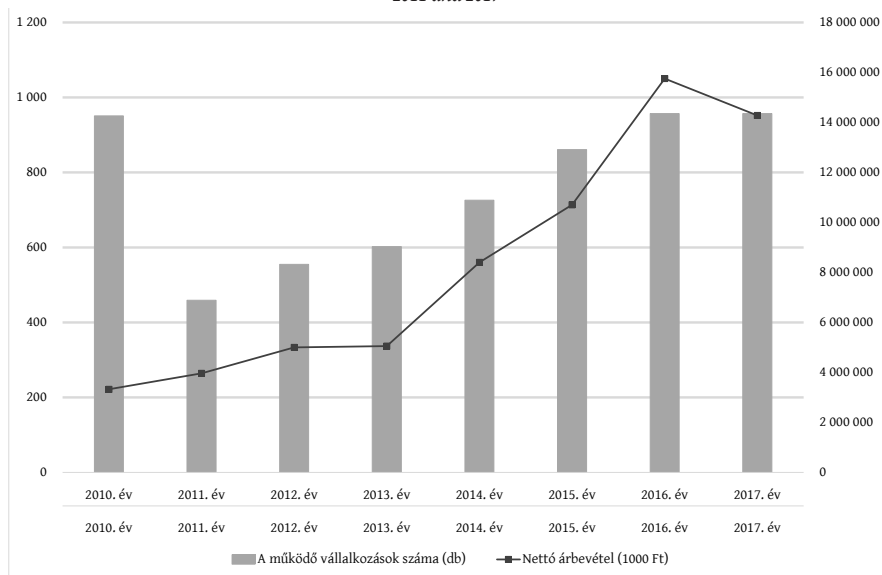
A régiós adatok bemutatása után figyelmünket a magyarországi szabadidősport-piaci trendek felé fordítjuk. A fogyasztói érdeklődés növekedését az egyes szabadidősport-piacokon működő szervezetek eredményeinek vizsgálatával mutatjuk be: sportszolgáltatók (vállalatok és non-profit szervezetek), sportfelszerelés-forgalmazók és szabadidősport-rendezvények szervezői. A 4. ábrán a testedzési szolgáltatást nyújtó vállalatok számának és bevételének alakulását láthatjuk 2011 és 2017 között.

A KSH adatai alapján elmondható, hogy 2011 és 2017 között a testedzési szolgáltatást nyújtó vállalkozások száma és bevétele egyaránt jelentősen nőtt. 2017-ben látható egy kisebb visszaesés a bevételekben, de a vállalkozások száma tovább növekedett. A szabadidősport-szolgáltatásokat gyakran nonprofit szervezetek nyújtják, ezért megvizsgáltuk a sportcélú alapítványok, nonprofit szervezetek számának és bevételének alakulását is a 2010-es években. 2011 és 2018 között az ilyen szervezetek száma 7 563-ról 9 693-ra nőtt, míg a bevételük 51,8 milliárd forintról 288,02 milliárd forintra emelkedett (KSH 2019). Bár 2014 és 2017 között a civil szereplők bevétele megháromszorozódott, meg kell említeni, hogy ebben jelentős szerepet játszhatott az úgynevezett TAO finanszírozás¹ megjelenése, és ezáltal a hivatásos sport áttételes támogatása is. Ez a növekedés tehát nem feltétlenül ad valós képet a szabadidősport fejlődéséről, de a 4. ábra eredményeivel együtt elmondható, hogy a szabadidős szolgáltatások iránti kereslet és kínálat egyaránt komoly növekedést mutatott a vizsgált időszakban.

A szabadidős sportfogyasztás iránti intenzív növekedésről tanúskodik a legnagyobb sportfelszerelés- és sportruházat-forgalmazó vállalkozások üzleti teljesítménye. 2010 és 2018 között a három legnagyobb magyarországi forgalmazó (Decathlon, Hervis, Sportsdirect.com) bevétele csaknem megháromszorozódott, a legnagyobb forgalmat lebonyolító Decathlon vállalat pedig meg tudta négyeszeresíteni (15,96 milliárd forintról 60,93 milliárd forintra) nettó árbevételét (E-beszámoló 2019).

4. ábra: Testedzési szolgáltatást nyújtó vállalkozások számának és bevételének alakulása 2011 és 2017 között

Number and net revenue of businesses providing fitness services between 2011 and 2017

Forrás: a KSH 2019 adatai alapján saját szerkesztés

A magyarországi piacvezető szabadidősport-rendezvényszervező vállalat, a Budapest Sportiroda (BSI) nettó árbevételét 76 százalékkal tudta növelni 2011 és 2018 között, amelynek köszönhetően bevételük már egymilliárd forint fölé nőtt (E-beszámoló 2019), ami a fogyasztói vásárlóerő komoly növekedésére utal. A három legnagyobb futóesemény Budapesten a tavaszi Vivicitta, illetve az őszi félmaraton és maraton. Mindhárom eseményen jelentősen nőtt a résztvevők száma: míg 2010-ben a három eseményen 36 700 fő vett részt, addig 2018-ban már 78 275 fő (futaret 2019). Hangsúlyos trendként értékelhető a külföldi futók számának emelkedése (már az indulók 17 százalékát teszik ki), valamint a női futók bővülő részvétele, különösen a félmaratonon (futaret 2019). Mind a hazai, mind a külföldi futók számának növekedéséhez hozzájárulhat a futóesemények szervezőinek erős hazai és nemzetközi marketingtevékenysége, valamint a közösségi média fejlődése.

A magyarországi eredményeket összegezve kijelenthetjük, hogy a 2008-2009-es gazdasági válság után, és kifejezetten 2013 és 2017 között jelentősen bővült a szabadidősport-szolgáltatások és -termékek iránti kereslet. Kérdés, hogy a jövőben folytatódik-e ez a tendencia, vagy a növekedés elérte határait. A koronavírus-járvány hatása pedig újabb fejezeteket nyit a szabadidősport fogyasztói és kutatói életében is.

Következtetések

A közép-kelet-európai térség vizsgált országaiban a szabadidősport-szolgáltatásokban az üzleti szektor jelentős mértékű bővülését, erősödését tapasztalhattuk. A szabadidősportra fordított költségek növekedtek, igaz, csak a társadalom egyes szegmenseiben; leginkább a magasabb jövedelemmel rendelkezők engedhetik meg maguknak, hogy sporttermékekre és -szolgáltatásokra költsenek. A gazdaság és a szolgáltatások növekedésének köszönhetően a szabadidősport-szolgáltatók is virágozhatnak, és a fogyasztási kiadások is nagyobbak lehetnek ezen a területen.

A jövedelmi tényezőnél is fontosabb lehet az emberek szemlélete, hozzáállása, s ennek formálása a piaci működésű szolgáltatók mellett a civil és állami szférának is feladata. Érdemes minden szereplőnek erőfeszítést tennie, hisz a szabadidős sportolás mind az egyéneknek, mind a vállalatoknak, mind a társadalomnak értéket teremt. Kevés az ilyen „win-win-win” tevékenység.

Fontos tanulság, hogy a szabadidősport-eszközök és -szolgáltatások iránti kereslet növekedése elsősorban nem a sportolók számának növekedése miatt következett be, hanem azért, mert akik korábban is sportoltak, többet költenek. Jelenleg tehát a szabadidősportban résztvevők csökkenő száma mellett növekszenek a sporteszközökre és sportszolgáltatásokra fordított kiadások. Az Eurobarométer 2018-as adatai szerint a régióban egyre többen vannak azok, akik soha nem végeznek sporttevékenységet. Ugyanakkor emelkedett a sport- és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatók száma és bevétele, valamint a sportszergyártók értékesítése is. A szolgáltatás igénybevételét és a gyártókat tekintve is Bulgáriában és Szlovákiában ment végbe a legnagyobb változás (a nagyon alacsony kiindulási értékek miatt), a legkiemelkedőbb értékeket viszont Csehország mutatja (fitneszklub-látogatók arányában, sportszergyártók számában és forgalmában is). Magyarországon a sport- és szabadidős tevékenységekhez kötődő szolgáltatások száma és bevétele is erősödött, a növekedés a sportszergyártók forgalmában is megjelenik.

A szabadidősportra fordított kiadások növekedése és a sporttevékenység gyakoriságának csökkenése (vagy stagnálása) egyfajta furcsa kettősségként jelenik meg, amelynek hátterében a jövedelmi egyenlőtlenségek állnak: van egy olyan fogyasztói réteg, amelyik képes többet sportolni és többet költeni a sportra, míg széles rétegek ezt nem engedhetik meg maguknak. A feltörekvő piacokon az egészségtudatosság, s ezzel összefüggésben a sportolás jelentősége elsősorban a gazdag, fiatal és városi lakosság körében erősödik. Ha az állam csak a hivatásos sportra költ, és a szabadidősport támogatása háttérbe szorul, akkor fennmaradnak a szabadidősporthoz való hozzáférés egyenlőtlenségei, ami a szabadidősport és az egészség szoros kapcsolata miatt kifejezetten hátrányos az alacsonyabb jövedelmi kategóriájúak amúgy is rosszabb egészségi állapota miatt. A szabadidősport sokat segít a testi és lelki egészség megőrzésében, fejlesztésében és visszaállításában is.

A tanulmány leíró jellege nem teszi lehetővé az adatokból levonható összefüggések mélyreható vizsgálatát. A jövőbeli kutatásoknak érdemes egyrészt regionális együttműködésekben összehasonlítaniuk a különböző országok eredményeit, másrészt fontos lenne azt vizsgálni, hogy az egyes országokon belül miként oszlanak meg a szabadidős sporttevékenységekhez való hozzáférés esélyei, és az ehhez kapcsolódó költségek a régiók, illetve a különböző fogyasztói csoportok között. Indokolt lenne a fogyasztói piac mellett más szabadidősport-piacok részletesebb vizsgálata is. Különösen aktuális és érdekes feladat a koronavírus-járvány rövid és hosszú távú következményeinek kutatása, mely a sportolási szokások és a szolgáltatói kínálat változásait egyaránt nyomon követné.

Jegyzet

- 1 A jogszabály a látványcspatsportok (labdarúgás, kézilabda, kosárlabda, vízilabda, jégkorong és röplabda) szövetségei és klubjai számára biztosítja, hogy vállalati partnerek a társasági adójuk egy részét az állami befizetés helyett nekik utalják (további adókedvezmény is jár utána). Ezt a klubok elsősorban utánpótlás-fejlesztési célokra költetik.

Irodalom

- Ács P., Hécz R., Paár D., Stocker M. (2011): A fittség (m)értéke. A fizikai inaktivitás nemzetgazdasági terhei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 7-8., 689-708. <http://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=1259> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Ács, P., Stocker, M., Füge, K., Paár, D., Oláh, A., Kovács, A. (2016): Economic and public health benefits: the results of increased regular physical activity. *European Journal of Integrative Medicine*, 2., 8-12. <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2016.11.003>
- Ács P., Prémusz V., Melczér Cs., Bergier, J., Salonna, F., Junger, J., Makai A. (2018): Nemek közötti különbségek vizsgálata a fizikai aktivitás vonatkozásában a V4 országok egyetemista populációjának körében. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 19., 25-31.
- Ács, P., Kovács, A., Paár, D., Hoffbauer, M., Szabó, P., Szabó, T., Stocker, M. (2020a): Comparative analysis of the economic burdens of physical inactivity in Hungary between 2005 and 2017. *BMC Public Health*, 20:S1 1174
- Ács P., Stocker M., Kovács A., Hoffbauer M., Szabó P., Paár D. (2020b): A magyarországi fizikai inaktivitási terhek alakulásának összehasonlító elemzése, 2009–2017. *Közgazdasági Szemle*, 7-8., 809-830. <https://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.7-8.809>
- Allied Market Research (2018): *Sports Equipment and Apparel Market by Product (Equipment and Apparel & Shoes), Sports (Bike, Outdoor, Tennis, Other Racket Sports, Running, Fitness, Football/Soccer, Other Team Sports, Winter Sports, Watersports, and Others), and Distribution Channel (Online and Offline) - Global Opportunity Analysis and Industry Forecast, 2017-2023*. <https://www.alliedmarketresearch.com/sports-equipment-and-apparel-market> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- American College of Lifestyle Medicine (2020): https://www.lifestylemedicine.org/ACLM/Tools_and_Resources/Case_for_Lifestyle_Medicine.aspx (Letöltés: 2020. 12. 15.)
- András K. (2003): *Üzleti elemek a sportban, a labdarúgás példáján*. Doktori (PhD) értekezés, BKÁE, Budapest http://phd.lib.uni-corvinus.hu/150/2/andras_krisztina_en.pdf (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- András K. (2004): *A hivatásos labdarúgás piaca*. BCE Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 53. mt. <http://edok.lib.uni-corvinus.hu/80/1/Andr%C3%A1s53.pdf> (Letöltés: 2020. 01. 15.)

- András K. (2006): *A szabadidősport gazdaságtana*. BCE Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 75. [mt.http://edok.lib.uni-corvinus.hu/113/1/Andr%C3%A1s75.pdf](http://edok.lib.uni-corvinus.hu/113/1/Andr%C3%A1s75.pdf) (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- András K., Havran Zs., Kajos A., Kozma M., Máté T., Szabó Á. (2019): A sportgazdaságtani kutatások nemzetközi és hazai fejlődése. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 50., 136-148. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2019.12.12>
- Bácsné B. É., Fenyves V., Szabados Gy., Dajnoki K., Müller A., Bács Z. (2018): A Sportágazat Nemzetgazdasági Jelentőségének Vizsgálata Beszámoló Adatok Alapján 2014-2016-os Időszakban. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 3-4., 93-103. https://www.researchgate.net/publication/331314790_A_SPORTAGAZAT_NEMZETGAZDASAGI_JELENTOSEGENEK_VIZSGALATA_BESZAMOLO_ADATOK_ALAPJAN_2014-2016-OS_IDOSZAKBAN Jelenkori_tarsadalmi_es_gazdasagi_folyamatok/references#fullTextFileContent (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Beck-Bíró K. (2020): A felsővezetői lét elviselhetetlen könnyűsége – mire válasz az intenzív és/vagy versenyszerű sportolás a felső vezetők körében? *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 2., 74-85. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.02.06>
- Bednarik, J., Kolar, E., Jurak, G. (2010): Analysis of the sport services market in Slovenia. *Kinesiology*, 2., 142-152. https://www.researchgate.net/publication/266032191_Analysis_of_the_sports_services_market_in_Slovenia#fullTextFileContent (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Bíró, A., Hajdu, T., Kertesi, G., Prinz, D. (2020): *The Role of Place and Income in Life Expectancy Inequality: Evidence from Hungary/ Várható élettartam szerinti területi egyenlőtlenségek Magyarországon: a lakhely és a jövedelem szerepe*. <http://real.mtak.hu/108576/1/CERSIEWP202019.pdf> (Letöltés: 2020. 06. 15.)
- Brajša-Žganec, A., Merkaš, M., Šverko, I. (2011): Quality of Life and Leisure Activities: How do Leisure Activities Contribute to Subjective Well-Being? In: *Social Indicators Research An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement* 1., SocIndic Res 102., 81-91. DOI 10.1007/s11205-010-9724-2 https://www.researchgate.net/publication/226649861_Quality_of_Life_and_Leisure_Activities_How_do_Leisure_Activities_Contribute_to_Subjective_Well-Being (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Brinkley, A., Mcdermott, H., Munir, F. (2016): What benefits does team sport hold for the workplace? A systematic review. *Journal of Sports Sciences* 2., 1-13. <https://doi.org/10.1080/02640414.2016.1158852>
- Budai E. (1999): Sport(t)örvényben fuldokolva. *Új Folyam*, 3-4., 20-33.
- Cesport (n.a.): *Home Fitness Equipment Market in Poland, Czech and Slovakia*. <http://www.cesport.eu/en/Nd/i/more/Home+Fitness+Equipment+Market+in+Poland%2C+Czech+and+Slovakia/idn/4070> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Cieślowski, K., Kantyka, J. (2018): Fitness market in Poland and its determinants. *EJSM*, 2., 37-44. <https://doi.org/10.18276/ejms.2018.26-05>
- Cornia, G. A., Panizza, R. (2000): The transition mortality crisis: evidence, interpretation and policy responses. In: Cornia, G. A., Panizza, R. (eds.): *The mortality crisis in transitional economies*. Oxford University Press, New York, 3-37. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198297413.003.0001>
- Deloitte (2019): *European Health & Fitness Market Report 2019*. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_EuropeActive_Deloitte_2019_PL.pdf (Letöltés: 2021. 01. 07.)
- E-beszámoló (2019): <https://e-beszamolo.im.gov.hu> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Eurobarometer (2006): *Health and food*. <http://www.planamasd.com/sites/default/files/recursos/eurobarometro-2005.pdf> (Letöltés: 2014. 09. 01.)
- Eurobarometer (2010): *Sport and physical activity*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs (Letöltés: 2014. 09. 01.)
- Eurobarometer (2014): *Sport and physical activity*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs12_en.pdf, (Letöltés: 2014. 09. 01.)
- Eurobarometer (2018): *Sport and physical activity*. https://ec.europa.eu/sport/news/2018/new-eurobarometer-sport-and-physical-activity_en (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Eurostat (2019): *Eurostat Website - Sport Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sport/data/database> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Eurostat (2020a): *Eurostat Website*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teis700/default/table?lang=en> (Letöltés: 2021. 01. 15.)
- Eurostat (2020b): *Statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Caus-es_of_death_statistics/hu (Letöltés: 2021. 01. 15.)

- Farmactive.eu (2017): *The fitness industry is growing rapidly*. <http://www.farmactive.eu/a,ziwh> (Letöltés: 2021. 01. 07.)
- Földesiné, Sz. Gy. (2008): Post-transformational Trends in Hungarian Sport (1995–2004). *Physical culture and sport studies and research*, XLVI., 137–146. <https://doi.org/10.2478/v10141-009-0012-2>
- Futabet (2019): *BSI adatok*. www.futabet.hu (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Georgian, B., Lorand, B. (2016): The influence of leisure sports activities on social health in adults. *Springerplus*, 1., 1647. <https://doi.org/10.1186/s40064-016-3296-9>
- Gogola, J. (2020): *Life Expectancy slow down in V4 countries*. Living Longer, Working Smarter, Ageing Well International Conference, Budapest, Hungary, May 18–19, 2020.
- Gósi Zs. (2019): A szabadidősport néhány gazdasági hatása. In: Gósi Zs., Boros Sz., Patakiné B.J. (szerk.): *Sokszínű rekreáció*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Budapest https://esi.ppk.elte.hu/media/42/df72da1729016e69cf9df9c6240a6855e8781b8acf5e217e3171292b86b304/ESI_SokszinuRekreacio201905.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Gratton, C., Taylor, P. (2000): *Economics of sport and recreation*. E and FN Spon, London <https://doi.org/10.4324/9780203474839>
- Gyömörei T. (2012): *Területi sportstruktúrák: Az önkormányzatok sportgazdálkodása Magyarországon*. Doktori(PhD) értekezés, Győr
- Gyömörei T., Máté T., Szakály Zs. (2019): Sportlétesítmények az egészségünkért, kapacitások és korlátok 23 megyei jogú város példáján. In: Szakály Zs. (szerk.): *Egészség, Sport, Gazdaság*, Mobilis Közhatal Nonprofit Kft., 60–73.
- Ignatov, G., Popeska, B., Sivevska, D. (2015): Sports activities during leisure time of the students from Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria and Goce Delcev University in Stip, Macedonia. In: The 7th International Scientific Conference in Alma Mater “*Modern trends of physical education and sport*”, 144–156. http://eprints.ugd.edu.mk/15224/2/7_KONFERENCIA_SPORT%20Ignatov%2C%20Popeska%20%26%20Sivevska.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Ilieva, D. (2016): Expert assessment of the status and development of the “Sport for All” system in the Republic of Bulgaria. *Activities in Physical Education and Sport*, 2., 221–227. http://fsprm.mk/wp-content/uploads/2017/01/Pages-from-APES_2_2016_AVGUST_web-17.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Jandó Z. (2018): *Valós kutatási eredményeket torzított felismerhetetlen hazugsággá a miniszterelnöki sportmegbízott*. <https://g7.hu/kozelet/20180201> (Letöltés: 2019. 09. 15.)
- Kašćáková, A., Martinkovičová, M. (2019): Active ageing in Slovakia. *Problemy Polityki Społecznej*, 47–67. <https://doi.org/10.31971/16401808.45.2.2019.3>
- Kearney (n.a.): *Romanian health and fitness market*. <https://www. Kearney.ro/article/?/a/romanian-health-and-fitness-market> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Kiss K., András K. (2017): *A sport mint szabadidős- és életminőség-tényező Budapest IX. kerületének példája alapján*. Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Sport – Gazdaság – Turizmus tudományos konferenciakiadvány
- KPMG (2015): *Futóturizmus Budapesten. Vezetői összefoglaló. A 2015 őszi budapesti futóversenyeinek nemzetgazdasági hatásvizsgálata*. http://www.futabet.hu/kep0/PR/gazdasagi_sajttaj/KPMG_BSI_2015-Gazdasagi_hatastanulm%C3%A1ny_Vezetoi_osszefoglalo.pdf (Letöltés: 2020. 06. 15.)
- Kozma M., Szabó Á., Huncsik P. (2015): Miért sportolnak a hallgatók? Tendenciák és „forró pontok” a budapesti egyetemisták szabadidős sportválasztásában. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 63., 9–18.
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal] (2019) <http://statinfo.ksh.hu/StaInfo/haViewer.jsp> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Laczkó T., Sánta V., Paár D. (2020): A sportolási szokásokat befolyásoló makro tényezők hatásai az Európai Unió országaiiban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 2., 26–38.
- Laczkó, T., Makai, A., Prémusz, V., Ács, P., Paár, D. (2020): A Comparison of Sporting Activities Across the Visegrad Group Countries. *Health Problems of Civilization*, 3., 199–210. <https://www.termidia.pl/A-COMPARISON-OF-SPORTING-ACTIVITIES-ACROSS-THE-UISEGRAD-GROUPCOUNTRIES,99,41660,0,1.html> (Letöltés: 2020. 12. 22.)
- Laki L., Nyerges M. (2004): A fiatalok sportolási szokásainak néhány társadalmi összefüggése. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 2–3., 5–15.
- Lipovčan, L.K., Brkljačić, T., Brajsa-Žganec, A., Franc, R. (2018): Leisure Activities and the Subjective Well-Being of Older Adults in Croatia. *Gero Psych*, 31–39. <https://doi.org/10.1024/1662-9647/a000179>

- Longevity Project (2020) <https://www.longevity-project.org/> (Letöltés: 2021. 01. 02.)
- Michalkó G., Kiss K., Kovács B. (2009): Boldogító utazás: a turizmus hatása a magyar lakosság szubjektív életminőségére. *Tér és Társadalom*, 1., 1-17. <https://doi.org/10.17649/TET.23.1.1213>
- Neulinger Á. (2007): *Folyamatos megerősítést igénylő tanult fogyasztás – A társas környezet és a sportfogyasztás viszonya*. Doktori (PhD) értekezés, BKÁE, Budapest <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/264/> (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Paár D. (2011): A sport általi egészségfejlesztés gazdasági jelentősége. *Egészségfejlesztés*, 1-2., 31-37.
- Paár D. (2013): *A magyar háztartások sportfogyasztásának gazdasági szempontú vizsgálata*. Doktori (PhD) értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron <http://doktori.nyme.hu/405/1/disszertacio.pdf> (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Paár, D., Ács, P., Laczkó, T. (2020): Influencing Factors of Sport Activities among the EU's Population Based on the Eurobarometer 2018. *Health Problems of Civilization*, 3., 190-198. <https://doi.org/10.5114/hpc.2020.98257>
- Parks, B.J., Quarterman, J., Thibault, L. (2007): *Contemporary Sport Management*. Human Kinetics, USA
- Perényi Sz. (2010): *Sportoló és nem sportoló fiatalok életvitelhez kapcsolódó értékei*. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF) Sporttudományi Doktori Iskola Sport, Nevelés és Társadalomtudományi Alprogram http://semmelweis.hu/wp-content/phd/phd_live/vedes/export/pereyisilvia.m.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Popeska , B., Ignatov, G., Sivevska, D. (2015): Comparison of leisure time between students of teaching faculties in Macedonia and Bulgaria with emphasis on sport activities. In: *International academic-conference- Researching Paradigms of Childhood and Education*. 13–15 Apr 2015, Zagreb, Croatia, Book of Selected Papers, 50-61. http://eprints.ugd.edu.mk/14766/1/1_simpozij.pdf (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Popeska, B., Sivevska, D. (2016): Sport activities and interests for sport during leisure time at the students of Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev in Stip. *Knowledge - International Journal, Scientific and Applicative Papers*, 3., 443-448.
- Qubit (2019): *Testedzésből Magyarország hátulról a harmadik az EU-ban*. <https://qubit.hu/2019/03/28/szabadidos-sport-magyarország-hatulrol-a-harmadik-az-eu-ban> (Letöltés: 2020. 12. 22.)
- Sárközy T. (2017): A sport mint nemzetstratégiai ágazat. Előnyök és hátrányok, hosszú távú kilátások. *Polgári Szemle Gazdasági és társadalmi folyóirat*, 4-6., 143-159. <https://doi.org/10.24307/psz.2017.1212>
- Segran, E. (2021): *Gyms aren't coming back. Here's how you'll work out in the future*. https://www.fastcompany.com/90587575/gyms-arent-coming-back-heres-how-youll-work-out-in-the-future?fbclid=IwAR1XiiQWH27j_5eGNoecqZYMkUfiswkPs_TyTCvzB0HGEdWBXUO15EU_s (Letöltés: 2021. 01. 07.)
- Sekot, A. (2013): Physical activities as a part of leisure in Czech society. *Journal of Human Sport and Exercise*, 2., 261-270. <https://doi.org/10.4100/jhse.2012.8.Proc2.28>
- Sniadek, J., Zajadac, A. (2010): Senior citizens and their leisure activity: Understanding leisure behaviour of elderly people in Poland. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 2., 193-204. https://www.researchgate.net/publication/228515515_Senior_citizens_and_their_leisure_activity_understanding_leisure_behaviour_of_elderly_people_in_Poland (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Sportgazdaságtani Kutatóközpont (2020): „Sport – Érték” kutatás 2020. Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtani Intézet, Budapest https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2020/12/Sport%20-%20%20%20C3%89rt%C3%A9k%20kutat%C3%A1s_Gyorsjelent%C3%A9s_SGK_12_15.34a.pdf (Letöltés: 2021. 01. 05.)
- Stocker M., Szabó Á. (2012): *A nemzetgazdasági versenyképesség sportszakmai és gazdasági aspektusai*. BCE Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/866/> (Letöltés: 2020. 09. 15.)
- Stocker M., Szabó T. (2017): A hazai sportirányítás szerepe és tevékenysége a kiemelt hazai sportesemények esetében. *Magyar Sporttudományi Füzetek – XVI., Magyar Sporttudományi Szemle*, Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, 56 - 77.
- Szabó Á. (2011): Milyen értéket teremt a szabadidősport és mi a kapcsolata a versenyképességgel? *Vezetéstudomány*, 1., 24-37.

- Szabó Á. (2012): *A magyar szabadidősport működésének vizsgálata. Piacok, értékteremtés, feladatok a szabadidősportban.* Doktori (PhD) értekezés, BKÁE, Budapest http://phd.lib.uni-corvinus.hu/662/2/Szabo_Agnes_den.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Szabó Á. (2014): *A szabadidősport üzleti kérdései.* BCE Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest
- Szepesi B. (2019): *Mit tudnak a svédek, amit mi nem?* <http://osszkep.hu/2019/07/mit-tudnak-a-svedek-amit-mi-nem/> (Letöltés: 2020. 12. 22.)
- The First News (2019): *Polish sports industry worth EUR 2.2 bln-report.* <https://www.thefirstnews.com/article/polish-sports-industry-worth-eur-22-bln---report-7224> (Letöltés: 2020. 01. 15.)
- Vörös T. (2019): *Sportberuházások társadalmi-gazdasági értékelése - a költség-haszon elemzésben rejlő lehetőségek.* Doktori (Phd) értekezés, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapemei/fokozatszerzesi_anyagokV%C3%B6r%C3%B6s%20T%C3%BCnde_doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf (Letöltés: 2020. 01. 22.)
- Vörös T. (2017): *A sportolási hajlandóság növelésében rejlő lehetőségek Kelet-Közép-Európa társadalmi-gazdasági fejlődése tükrében. Tér és Társadalom, 2., 83-103.* <https://doi.org/10.17649/TET.31.2.2788>
- Zopcsák L. (2018): *Miért nincs Magyarország a nemzetközi fitnessz ipar térképén?* [fitnessstrend.blog.hu](https://www.fitnessstrend.blog.hu) (Letöltés: 2020. 12. 22.)